

<https://doi.org/10.31812/eco-bulletin-krd.v6i0>

ОСНОВИ ЕКОЛОГІЧНОГО ТЕРМІНОЗНАВСТВА: ПЕРЕДУМОВИ, АКТУАЛЬНІСТЬ, ІМПЛЕМЕНТАЦІЯ

Я. В. Маленко*

*Криворізький державний педагогічний університет,
м. Кривий Ріг, Україна*

Анотація. Інтеграція України у світовий освітній простір, поряд зі збереженням позитивних та ефективних надбань і традицій національної моделі освіти, спрямована на створення нових можливостей для формування власної життєвої траєкторії, формули успіху кожної особистості, здатної до самоосвіти, самоусвідомлення, самовизначення, самореалізації, саморозвитку. У наш час знання й освіта стають не тільки чинниками суспільного розвитку, а і його фундаментом та найціннішим засобом, каталізаторами формування сучасної національної еліти. Явища і тенденції теперішнього розвитку людства обумовлюють актуальність досліджень, метою яких є обґрунтування й аналіз передумов, актуальності, імплементації навчальної дисципліни «Основи екологічного термінознавства» в систему підготовки фахівців-екологів на основі окреслення сутності, значення, проблематики термінологічної компетентності як складової професіоналізму й екологічної культури національної еліти.

Національна еліта визначає інтелектуальний, морально-етичний, політичний, економічний клімат суспільства та є найціннішим його капіталом і пріоритетним ресурсом. Визначальна роль у її підготовці належить освіті, що здатна формувати такі особистісні якості, які сприяють підтримці сталого суспільства та сповненню його розвитку інноваційними елементами.

Невід'ємною складовою професійної компетентності, професіоналізму є термінологічна компетентність, що також може розглядатися як самостійна, або як структурний компонент інформаційної, комунікативної, мовленнєвої, культурної. Вивчення її сутності, специфіки, характеристик, рівнів сформованості й аналіз спряжених понять «термінологія», «терміносистема», «термін» дозволяють визначити сучасні проблеми термінологічної компетентності в галузі екологічної науки, пов'язані з рівнем термінологічного потенціалу особистості, екологічною культурою, негативними аспектами сучасного процесу термінотворення, проблемами розвитку екологічної терміносистеми. Формування термінологічної компетентності еколога — систематична, оптимально організована, цілеспрямована, забезпечена використанням ефективних засобів і методів навчання та конкретизована його специфічними принципами робота, орієнтована на досягнення основних завдань та цілей освіти, підвищення рівня екологічної культури й укріплення професійної еліти, задоволення запитів сучасного суспільства, успішну реалізацію інноваційної діяльності та імплементацію екологічних імперативів у розвиток країни.

Складовою реалізації завдань і вирішення проблем формування термінологічної компетентності майбутніх висококваліфікованих

конкурентоспроможних фахівців-екологів можна вважати впровадження в освітні програми закладів вищої освіти навчальної дисципліни «Основи екологічного термінознавства», ракурс якої спрямований на висвітлення основних етапів розвитку термінознавства, розуміння історичних витоків і традицій розвитку екологічного термінознавства, виявлення аспектів термінотворення і терміновжитку, вивчення питань динаміки термінів і ролі останніх у професійному пізнанні, науковій, експертній, виробничій, управлінській, інноваційній діяльності еколога.

Ключові слова: екологія, еліта, компетентність, термін, термінологія, терміносистема, основи екологічного термінознавства.

Вступ. Сучасний етап розвитку людства відзначається поєднанням фундаментальних змін у соціально-економічних відносинах з ускладненням суспільно-політичної організації діяльності соціумів, найвиразнішими серед яких є явища глобалізації, демократизації, децентралізації, сцієнтизму, прагматизму, цифрової трансформації (діджиталізації), що є наслідками демографічного, енергетичного, екологічного, інформаційного й багатьох інших «вибухів». Квінтесенцією пошуку соціальної, економічної та науково-технічної платформи виживання людства, нової парадигми підготовки людини до життя у ХХІ ст. є визнання потреби «всепроникного» характеру освіти (навчання впродовж життя), безпосередньої зацікавленості освітнім процесом кожної країни, міжнародної інтеграції освітніх систем із синхронізацією процесу на рівні наднаціональних інститутів.

Інтеграція України у світовий освітній простір, поряд зі збереженням позитивних та ефективних надбань і традицій національної моделі освіти, спрямована на створення нових можливостей для формування власної життєвої траєкторії, формули успіху кожної особистості, здатної до самоосвіти, самоусвідомлення, самовизначення, самореалізації, саморозвитку. Модернізація української освіти, як відповідь на виклик цивілізації, є показником здатності гнучко реагувати на перманентно змінювані зовнішні та внутрішні чинники, умови, запити. Знання й освіта стають не тільки чинниками суспільного розвитку, а і його фундаментом та найціннішим засобом, катализаторами формування сучасної національної еліти.

Реалії сьогодення диктують певні вимоги до підготовки фахівця, як особистості, за якою не тільки сталий розвиток країни й успіхи науки, а й національне світосприйняття. Стандарти четвертого (сучасного) покоління вищої екологічної освіти є нормативними орієнтирами освітнього процесу, що відкривають значні можливості для закладів освіти. Їх гнучкість дозволяє зберігати наявні методичні напрацювання

та сприяє оновленню змісту вищої освіти і реалізації в процесі освітньої діяльності актуальних і нагальних проблем.

Мета — обґрунтування й аналіз передумов, актуальності, імплементації навчальної дисципліни «Основи екологічного термінознавства» в систему підготовки фахівців-екологів на основі окреслення сутності, значення, проблематики термінологічної компетентності як складової професіоналізму й екологічної культури національної еліти.

Матеріали та методи. Методологічною основою досліджень є використання системного, елементно-структурного й аналітичного підходів із застосуванням загальноприйнятих загальнонаукових і спеціальних методів.

Результати та обговорення. Рівень цивілізованості країни, її прогресивний, сталий розвиток, якість життя населення багато в чому залежить від сформованості національної еліти — частини нації, яка бере на себе роль лідера, керівника, провідника та ініціатора творення нації, держави, модернізації суспільства. Національна еліта — суспільні верстви розумних людей, професіоналів у певній галузі, поведінка яких завжди морально мотивована, а метою життя, за І. Кантом [14], є «власне удосконалення та чуже щастя». Вона визначає інтелектуальний, морально-етичний, політичний, економічний клімат суспільства та є найціннішим його капіталом і пріоритетним ресурсом. На думку В.І. Шанди [26], ідеї формування еліти всіх сфер життя мають: 1) усе глибше проникати в масову свідомість українського народу; 2) закріпитися у стратегіях діяльності всіх владних структур; 3) бути глибоко опрацьованими у теорії освіти та психодіагностики. Інтелігенція є основним суб'єктом соціально-захисної діяльності суспільства, формує та реалізує гуманістичну концепцію розвитку держави, духовну, інтелектуальну, культуротворчу активність суспільства, ідеологічно забезпечує, через свої елітарні підструктури, державотворення в цілому.

Визначальна роль у формуванні національної еліти з високим інтелектуальним потенціалом належить освіті. Саме освіта своїми впливом, нормами, моделями та підходами до різних видів діяльності здатна розвивати ті задатки, якими природа обдарувала людину, формувати такі особистісні якості, що будуть сприяти підтримці сталого суспільства та сповненню його розвитку інноваційними елементами.

Потреба розв'язання проблем творчого розвитку особистості, підсилення національної інтелектуальної еліти, творчого потенціалу суспільства загалом на фоні сучасних тенденцій розвитку світової

цивілізації стала передумовою зміни парадигм освіти, її реформуванню шляхом відмови від знанневого підходу та впровадження компетентнісного. Основними категоріями компетентнісного підходу є «компетенція» та «компетентність» у складній, неоднозначній, полемічній інтерпретації їхнього співвідношення одна до одної. Дискусійний характер питання обумовив розмаїття трактувань семантичного поля цих понять на основі чисельних поглядів і підходів дослідників, викладених у великій кількості наукових праць вітчизняних і зарубіжних учених (Дж. Равен, М. Армстронг, А. Л. Андреев, Б. Блум, І. Д. Бех, Ю. В. Варданян, Ж. Делор, Л. М. Гогіна, М. С. Головань, О. І. Гулай, О. С. Заболоцька, І. О. Зимня, Т. І. Краснова, О. Я. Лазар, Т. Є. Недашківська, Р. Пастушенко, О. І. Пометун, М. Рудь, Ю. А. Тихомиров, А. В. Хуторський та ін.). Квінтесенцією сучасної наукової думки щодо основних категорій компетентнісного підходу є трактування їх сутності, змісту, структури і складових у редакції Державного стандарту базової і повної середньої освіти [8], Державного стандарту базової і повної середньої освіти, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України № 898 від 30 вересня 2020 року [9], Закону України «Про освіту» [12], Закону України «Про повну загальну середню освіту» [13].

Компетентність — набута у процесі навчання інтегрована здатність чи якість особистості, що складається зі знань, умінь, досвіду, цінностей і ставлення, що можуть цілісно реалізовуватися на практиці. Компетенція — суспільно визнаний рівень знань, умінь, навичок, ставлень у певній сфері діяльності людини [6, 8]. Отже, компетенція — це мета освітньої діяльності, а компетентність — міра, ступінь, повнота її досягнення конкретним суб'єктом освітньої діяльності. У вузькому розумінні можна розглядати компетентність як діяльнісну характеристику, міру інтегрованості людини в діяльність, що передбачає певну світоглядну спрямованість особистості та її цілісне ставлення до професійної та повсякденної діяльності. У широкому сенсі, як системне поняття, її трактують як ступінь соціальної та психологічної зрілості людини, що передбачає певний рівень психічного розвитку особистості, психологічну готовність до певного виду діяльності, яка дозволяє індивіду успішно інтегруватися в суспільство, реалізовуватися та функціонувати в ньому.

Існує багато підходів до типології компетентностей. Залежно від обрання критерію класифікації виділяють: діяльнісна основа (когнітивна, афективна, вольова, досвід); форма прояву компетентності (свідома, несвідома); обсяг чи ємність компетентності (предметна,

спеціальна, загальна); функції компетентності (пізнавальна, випробувальна, регуляторна, рефлексивна, оціночна, контролююча); рівень універсальності (психосоціальні, ключові, компетентності за видами множинного інтелекту, компетентності за видами професійної діяльності); ієрархічна відповідність рівням і змісту освіти (ключові, загальнопредметні, предметні) тощо.

Професійна компетентність особистості — інтеграція певного рівня сформованості професійних знань, практичних умінь, професійно-значущих особистісних якостей у діяльності конкретної людини, що забезпечує стабільно високу результативність, ефективну організацію особистої та колективної праці, високий рівень відповідальності за власно прийняті рішення. Це результат синтезу ґрунтовної базової підготовки фахівця, постійного підвищення професійного рівня, що свідчить про готовність людини ефективно і творчо виконувати свої фахові та посадові обов'язки.

Професійна компетентність особистості — невід'ємна складова професіоналізму. Сутнісне значення в її структурі, поряд з діяльнісною, інформаційною, методичною, особистісною, комунікативною, має термінологічна (професійно-термінологічна).

Термінологічна компетентність може розглядатися як самостійна, або як невід'ємна, обов'язкова складова професійної, предметної компетентності, чи як структурний компонент інформаційної, комунікативної, мовленнєвої, культурної. Її розуміють як здатність і готовність спеціаліста грамотно застосовувати термінологію для рішення професійних завдань, водночас використовуючи мінімальний об'єм особистісних матеріальних, часових та інших ресурсів [2].

Дослідженню термінологічної компетентності присвячені праці М. Бахтіна, Г. Бондаренко, Н. В. Бордовської, Н. С. Бородної, М. Борисової, Т. Бутенко, Л. В. Вікторової, І. В. Власюк, О. Е. Гридзук, А. Дьоміна, Ж. Є. Єрмолаєвої, Є. П. Копіци, Е. О. Кошкиної, Е. Огар, О. С. Петриної, В. Приходько, Л. О. Симоненко, Г. Ф. Ракшанової та ін. Як поліструктурне явище, термінологічна компетентність включає, на думку Н. В. Бордовської, О. А. Кошкиної [2], В. В. Перерви [22], різні компоненти: І. Предметно-пізнавальний компонент, що виконує когнітивну функцію і є сукупністю знань, зафіксованих у понятійно-термінологічній формі, яка необхідна для розуміння вимог відповідної галузі професійної діяльності, аргументованого пояснення вибору способів рішення типових для неї завдань і грамотного пояснення якості отриманих результатів; ІІ. Інтелектуально-рефлексивний компонент, що виконує прагматичну функцію і є практичним досвідом

оперування термінами в типових і нетипових професійних ситуаціях, зокрема й у процесі пошуку нових термінів і їх обґрунтованого, адекватного застосування; III. Комунікативно-мовний компонент, що виконує комунікативну функцію, є досвідом грамотного та доречного оперування термінами у професійній комунікації засобами усної та письмової мови, в умінні пояснювати специфіку та значення терміну іншим учасникам комунікації. І. В. Власюк [5] виділяє у структурі термінологічної компетентності наступні компоненти: професійно-діяльнісний, когнітивно-пізнавальний, комунікативно-особистісний, професійно-креативний, мотиваційний, вольовий.

Термінологічній компетентності властиві такі характеристики: I. Варіативність прояву, що реалізується у двох аспектах: 1) інтегральній характеристиці особистості, яка формується у процесі освоєння та застосування понятійно-термінологічного апарата конкретної науки або галузі людської діяльності; 2) ситуативній характеристиці особистості, що виявляється в системі роботи з термінами в межах певного понятійно-термінологічного поля; II. Інтегративність, яка виявляється в тому, що термінологічна компетентність, так або інакше, наявна, як компонент, в інших компетентностях і забезпечує їхню реалізацію у професійній, комунікаційній, творчій, соціальній та інших видах діяльності сучасної людини; III. Зв'язок з термінологічним потенціалом особистості, що, на думку Ж. Є. Єрмолаєвої, І. М. Герасимової [11, с. 86], виявляється «у стійкому прагненні особистості зробити свій внесок у покращення функціонування понятійно-термінологічного апарату предметної галузі, дисципліни, керуючись при цьому суспільним інтересом»; IV. Безпосередня висока залежність від освіти, що обумовлена становленням термінологічної компетентності через освіту та самоосвіту.

Термінологія, як інструмент організації та репрезентації спеціальних знань у відповідній науково-професійній галузі, виконує різні функції на різних етапах становлення особистості. Під час професійної підготовки вона виступає джерелом отримання об'єктивних наукових знань та інструментом набуття професійного досвіду, а в період професійної діяльності — засобом професійної комунікації і теоретичним підґрунтям професійного зростання фахівця шляхом її систематичного поповнення й осучаснення. Впевнене володіння термінологією відповідної галузі знань традиційно вважається показником якості засвоєння навчального матеріалу в межах освітнього процесу, а активне, доцільне її застосування під час спілкування в колі професіоналів формує

репутацію науковця, сприяє взаєморозумінню, взаємоповазі, співпраці у процесі обміну досвідом.

У множині термінів кожної галузі вирізняють дві складові частини: Термінологія — сукупність термінів з усіх галузей знання чи певних галузей, або одна з форм професійного соціолекту; Терміносистема — опрацьована фахівцями певної галузі та лінгвістами підмножина термінів, яка адекватно й однозначно відображає систему понять цієї галузі. М. К. Борисова [3] зазначає, що «термінологія» — це сукупність лексичних одиниць, що склалися стихійно, водночас як «терміносистема» — ієрархічна система термінів, упорядкована термінознавцями. Тобто «термінологія» — сукупність термінів певних галузей знання, що склалися природно та відображає впорядковуючу діяльність людини в межах процесу номінації, а «терміносистема» — упорядкована термінологія з фіксованим відношенням між термінами, що відбиває класифікаційну діяльність людини, спрямовану на сортування та квантифікацію відносин між термінами через поняття, що їх визначають [16, 17, 23]. Термінологія — особливий пласт лексики, джерело терміносистем. Типовими ознаками кожної терміносистеми є: цілісність, відповідність суми складових цілому; сталість (для певного етапу розвитку наукового знання); дискретність; структурованість.

Термін (лат. *Terminus* — божество меж, кордонів у римській міфології; *terminus* — кордон, межа, край, кінець) — це одиниця історично сформованої термінологічної системи, що визначає поняття та його місце в системі інших понять, виражається словом або словосполученням, служить для спілкування людей, пов'язаних єдністю спеціалізації, належить до словникового складу мови та підпорядковується її законам [18]. Термін — це слово або усталене словосполучення, що чітко й однозначно позначає наукове чи спеціальне поняття. На теперішній час у науці існує понад 20 визначень поняття «термін». Термін не називає поняття, як звичайне слово, а навпаки, поняття приписується терміну, додається до нього. Така різниця визначає конверсійність терміна, яка полягає в тому, що вчені чи фахівці тієї або тієї галузі домовляються як розуміти і яке поняття вкладати в певний термін. Термін належить одночасно до двох систем: логіко-понятійної системи певної галузі наукового знання; лексичної системи загальнолітературної мови. Термін розкриває зміст конкретного поняття через його дефініції — лаконічні, логічні визначення, що зазначають суттєві ознаки предмета або значення поняття, тобто межі та зміст останнього.

Ознаками термінів є: 1) системність (належність та функціонування в межах термінології чи термосистеми певної предметної сфери); 2) наявність дефініцій (визначення); 3) моносемічність (однозначність) терміна в межах однієї предметної галузі, дисципліни або сфери професійної діяльності; 4) стилістична нейтральність; 5) відсутність експресії, образності, суб'єктивно-оціночних відтінків; 6) стислість; 7) відповідність вимогам евфонії (милозвучність); 8) мотивованість застосування. Терміни класифікують на підставі багатьох критеріїв, найчастіше з яких використовують наступні: Структура терміна: однослівні (адаптація, sukcesія, флуктуація, життєвість, мозаїчність), терміни словосполучення (рослинне угруповання, життєва форма, екологічний спектр); Частиномовна належність: терміни-іменники (екоморфа, консорція, синузія, ценоз, едифікатор), терміни-прикметники (рослинний, екологічний, толерантний, еколого-таксономічний), рідко терміни-прислівники; Використання: загальноживані терміни, вузькоспеціальні, вживані у якійсь одній галузі; Спосіб творення: терміни-інтернаціоналізму створені шляхом прямого запозичення та використання у мові, терміни, створені калькуванням, тобто прямим перекладом, деколи навіть без урахування граматики певної мови, народні терміни тощо. Основними вимогами до терміну є: змістовність — точна відповідність слова поняттю, прозора внутрішня форма; гнучкість (пластичність) — здатність до творення похідних термінів; мовна досконалість — милозвучність, легкість для запам'ятовування; відповідність міжнародним нормам й узгодженість із правилами та нормами певної мови..

Інтенсивний розвиток науки, зокрема, екології, її зростаюча диференціація та виразна тенденція інтеграції, сприяє розширенню меж екологічної науки за рахунок експансії на нові предметні поля, збагаченню терміносистеми. Водночас, на жаль, досить часто сутність термінів спотворюється, не відповідає дефініції. Сьогодні білборди, лайтбокси, сторінки різних видань, публікації Інтернет мереж, передвиборчі програми представників владної еліти, численні види реклами рясніють незрозумілими словесними «винаходами», як-от: «погана екологія», «чиста екологія», «добра екологія», «критична екологія», «жахлива екологія», «погіршення екології міста», «покращимо екологію» тощо. Деякі автори пишуть про «екологію душі», «екологію здоров'я», «екологію думки», «екологію повітря», «інтелектуальну екологію», «політичну екологію», «екологічний рік», «екологічний ринок», «екологічне взуття», «екологічний одяг», «оптимізацію екології промисловості», «чисте навколишнє

середовище» [17], «соціологію глобальних екологічних процесів» [21], «насилля екології» [19]. Подібна нісенітниця виникає внаслідок відсутності елементарних уявлень про сутність екології, розуміння об'єкта і предмета досліджень цієї науки.

Наслідком словоутворюючого калькування, омонімічності є поява в екології таких термінів, як: «флюктууюча асиметрія» [24], «інвайронментальна біогеохімія фітоценозів», «пробні площадки», «рослині співтовариства», «зустрічальність видів рослин» тощо. Щодо першого з наведених термінів слід зазначити, що термін «флюктуація» («флюктуація») достатньо широко використовується в науці, має процесуальне підґрунття і тлумачиться як: 1) будь-які коливання, хвилювання або будь-які періодичні зміни; 2) незначні варіювання форми, структури; 3) випадкове відхилення якоїсь величини від її середнього значення тощо. Термін активно застосовується в екології з 1939 р. завдяки працям американського вченого Генрі Глізона і трактується як неспрямовані, неекторизовані, циклічні, різнорічні зміни угруповань, які завершуються поверненням до стану близького вихідному. Автором терміна «флюктууюча асиметрія» був американський біолог-еволюціоніст, розробник гіпотези Червоної Королеви, закону вимирання Ли Ван Вален [4]. У 1962 р. учений опублікував працю, у якій виклав класифікацію асиметрії з виділенням таких її видів: спрямована асиметрія; антисиметрія; флюктууюча асиметрія. Останню він розумів як незначні відхилення морфологічних структур від ідеальної білатеральної симетрії в межах певного діапазону еволюційних пристосувань, як наслідок зменшення здатності розвитку шляхом, закладеним на генетичному (спадковість) рівні. Флюктууюча асиметрія — плаваюча, коливна, хитка, мінлива, випадкова, генетично не детермінована — відбиває незначні відмінності, недосконалість симетрії й асиметрії організмів, є показником внутрішньоіндивідуальної різноманітності, що визначає особливості реалізації спадкової інформації в індивідуальному розвитку організму, пошуку шляхів адаптивного морфогенезу. Бум інтересу до «ФА» спостерігався за кордоном у 1990-х роках, а у вітчизняній науці — у першому десятиріччі ХХ ст. Унаслідок прямого запозичення терміну з іншої мови, ажіотаж супроводжувався виникненням численних інтерпретацій його звучання, застосуванням не завжди надійних, коректних, статистично доведених алгоритмів і методик дослідження випадкової фенотипічної мінливості парних ознак білатеральних організмів, а отже, й отриманням недостовірних результатів і формулюванням неоднозначних узагальнень щодо оцінки стану стабільності розвитку

живих об'єктів територій різного ступеня антропої, техногенної трансформації.

У певних випадках необґрунтоване застосування одиниць терміносистем суміжних наук, неправильно орієнтованих термінів, транстермінологізація (функціональна та семантична), міжмовна інтерференція призводять до спотворення сутності конкретних екологічних явищ і процесів, втрати аксеологічності знання, дезінформації та фабрикації, що негативно впливає на оцінку результативності наукових досліджень, утруднює професійно-орієнтовну комунікацію. Таким прикладом може бути вживання деякими авторами [1, 25] словосполучення «деастовані землі» для характеристики техногенних гірничопромислових ландшафтів відкритого типу, що утворюються внаслідок складування гірських порід і відходів переробки та збагачення корисних копалин у Криворізькому промисловому регіоні, або побудови «геологічна зумовленість поширення дерев» на відвалах для опису загальноновизнаного впливу геоморфологічних і геохімічних факторів на формування рослинності техногенних екотопів, або словосполучення «промислові ділянки», замість «промислові майданчики», для характеристики особливостей складу рослинних угруповань земельних ділянок, що належать промисловому виробництву й об'єкта провадження господарської діяльності й оформлені у встановленому порядку.

Стурбованість і нарікання щодо зростання «вражаючої поліфонії словесних винаходів» [20], «розширеного тлумачення терміна «екологія» [10, 28], «тиражування дивовижних термінів» [7], притаманності «суб'єктивізму, антропоморфізму термінів, непослідовності, недостатньої компетентності та професійної глухоти» [27] у формуванні, тлумаченні та використанні екологічних термінів періодично висловлюються провідними вченими-екологами. На жаль, вони залишаються не завжди взятими до уваги та цілевизначальними у фаховій діяльності, незважаючи на слушність зауважень, очевидність, логічність і доведеність результативно-цільової спрямованості (грамотність — освіченість — компетентність — культура — менталітет), наявну, апіорі та апостеріорі, аксеологічність.

Формування термінологічної компетентності — це систематична, оптимально організована, цілеспрямована робота, забезпечена використанням ефективних засобів навчання та конкретизована його специфічними принципами (науковості, міждисциплінарності, креативності, індивідуалізації, наочності, доступності, комунікативної спрямованості, зв'язку з життям), орієнтована на досягнення основних

завдань і мети освіти, укріплення національної інтелектуальної еліти, задоволення запитів сучасного суспільства, держави, світової цивілізації.

Перспективним і доцільним є внесення до переліку компонентів освітньо-професійних програм підготовки фахівців-екологів першого (бакалаврського) рівня вищої освіти навчальної дисципліни «Основи екологічного термінознавства», ракурс якої спрямований на висвітлення природи терміна, терміносистеми, термінологічного поля, аналіз процесів термінотворення і терміновживання, вивчення питань динаміки терміна та ролі останнього у професійному пізнанні, науковій, експертній, виробничій, управлінській, інноваційній діяльності еколога. Ця дисципліна може входити до переліку компонентів варіативної частини циклу (на вибір) професійної підготовки здобувачів вищої освіти за спеціальністю 101 Екологія.

Навчальна дисципліна «Основи екологічного термінознавства» пов'язана й органічно доповнює та поглиблює знання здобувачів, отримані під час вивчення дисциплін циклу загальної підготовки «Українська мова за професійним спрямуванням», «Основи академічного письма». Її зміст може включати висвітлення різноманітних аспектів термінознавства як науки, специфіки екологічного термінознавства, термінів як одиниць терміносистеми, структурно-семантичних особливостей, підходів і критеріїв типології, способів творення, перекладу, транслітерації екологічних термінів, мовленнєвої специфіки наукового стилю в екології тощо. Правильна не тільки українська літературна, а й професійна мова є ознакою освіченості людини, відображенням внутрішньої мотивації особистості до якісного виконання професійних завдань та усвідомлення наукових і професійних цінностей, показником здатності ефективно застосовувати наявні знання екологічної науки для реалізації природоохоронних, інспекторських, виконавських, консультативних і комунікативних виробничих функцій, прийняття управлінських рішень, здійснення науково-дослідницької діяльності, імплементації екологічних імперативів у розвиток суспільства.

Ефективними методами формування та розвитку термінологічної компетентності є різноманітні тести, завдання та вправи, як-от: визначення належності термінів до певної терміносистеми, галузі науки; формулювання дефініцій (значення, сенсу) екологічних термінів; встановлення відповідності термінів і їх дефініцій; синонімічно-антонімічний аналіз і добір термінів; вибір термінів для вирішення конкретного професійного завдання; пояснення значення термінів-

паронімів; побудова понятійних (ментальних) карт; кейс-завдання з потребою добору терміна, що відповідає змісту проблеми, наукового чи професійного тексту; складання термінологічних словників за визначеною темою досліджень; складання глосарію за науковим текстом, публікацією; складання та розв'язування різноманітних термінологічних кросвордів за заданими дефініціями; складання мікро-, макродіалогів; складання багатокомпонентних термінологічних ланцюжків, кожен компонент яких конкретизує, увиразнює утворений термін; складання тематичних наукових есе; експертна оцінка та самооцінка ступеня володіння термінологією тощо. Формування професійної культури мовлення, термінологічної компетентності мають керуватися принципами науковості, функціонально-комунікативної спрямованості, проблемності, тісних міждисциплінарних і міжпредметних зв'язків.

Висновки. Мова у науці не випадковий інгредієнт, а структурний елемент наукового знання, вербалізація інтелектуальної діяльності дослідника, вияв людської думки, національної за своїми витокami та інтернаціональної за призначенням, невід'ємний атрибут існування та розвитку науки як феномена суспільного життя.

Засвоєння термінів, термінології, опанування терміносистемами, вміння вільно та влучно оперувати ними під час виконання різноманітної діяльності є показником термінологічної компетентності, фахової ерудиції, вихідним і невід'ємним етапом здобуття професійної компетентності, базовим, інтелектуальним елементом професіоналізму. Підготовка висококваліфікованого фахівця, особистості, інтелектуальної професійної галузевої еліти, за якою не тільки майбутнє економічне зростання нашої країни та розвиток науки, а й національне світосприйняття, — стратегічне завдання сучасної вищої освіти.

Складовою реалізації завдань і вирішення проблем формування термінологічної компетентності майбутніх висококваліфікованих конкурентоспроможних фахівців-екологів можна вважати впровадження в освітні програми закладів вищої освіти навчальної дисципліни «Основи екологічного термінознавства», ракурс якої спрямований на висвітлення основних етапів розвитку термінознавства, розуміння історичних витоків і традицій розвитку екологічного термінознавства, виявлення аспектів термінотворення і терміновжитку, вивчення питань динаміки термінів і ролі останніх у професійному пізнанні, науковій, експертній, виробничій, управлінській, інноваційній діяльності еколога.

Актуальними та перспективними проблемами аналізу термінологічної компетентності є дослідження факторів, умов і засобів, що визначають особливості її формування та розвитку на різних етапах предметної, фахової підготовки та подальшої професійної діяльності.

Високий рівень інтелектуального, професійного та морального рівня національної еліти, поряд із державним мисленням і національною самосвідомістю, — єдиний шлях до прогресу, успіху державотворчого процесу, консолідації суспільства задля втілення багатогранної самореалізації нації.

References

1. Bielyk, Yu. V., Savosko, V. M., Lykholat, Yu. V., Hielmeire, H., & Grygoryuk, I. P. (2020). Macronutrients and heavy metals contents in the leaves of trees from the devastated lands at Kryvui Rih district (Central Ukraine). *Ekolohichnyi visnyk Kryvorizhzhia [Ecological Bulletin of Kryvyi Rih District]*, 5, 81–99. <https://doi.org/10.31812/eco-bulletin-krd.v5i0.4355> (in Ukrainian).
2. Bordovskaya, N. V., & Koshkina, E. A. (2016). Strukturno-funktsionalnaya model terminologicheskoy kompetentnosti spetsialista [Structural and functional model of the terminological competence of a specialist]. *Vestnik Sankt-Peterburgskogo universiteta. Ser. 16. Psihologiya. Pedagogika [Bulletin of the St. Petersburg University. Ser. 16. Psychology. Pedagogues]*, 4, 97–109. <https://doi.org/10.21638/11701/spbu16.2016.408> (in Russian).
3. Borisova, M. K. (2015). Terminologiya i terminosistema: aspekty korrelyatsii [Terminology and thermosystems: correlation aspects]. *Universitetskie chteniya — 2015: sbornik materialov nauchno-metodicheskikh chteniy PGLU [University readings — 2015: Collection of materials of scientific and methodological readings PGLU]*. Pyatigorsk. https://pglu.ru/upload/inblock/d0d/ch_05_sim_1_sektsii_11_14-m.k.-borisova-28.hdf (in Russian).
4. Van Valen, L. (1962). A study of fluctuating asymmetry. *Evolution*, 16, 125–141.
5. Vlasiuk, I. V. (2015). Formuvannia profesiino-terminolohichnoi kompetentnosti maibutnikh bakalavriv ekonomiky v protsesi vyvchennia fakhovykh dystsyplin [Formantry of Professional Terminal Competence of Maite Cathedral Bacheloring Economy

- in the Vivchennya Process of the Famovy Disciplines] (Candidate's thesis. Theory and methodology of professional education). Vinnytsia State Pedagogical University. Vinnytsia. <http://93.183.203.244:8080/xmlui/handle/123456789/348> (in Ukrainian).
6. Holovan', M. S. (2008). Kompetentsiia i kompetentnist: dosvid teorii, teoriia dosvidu [Competence and competence: experience of theory, theory of experience]. *Vyshcha osvita Ukrainy [Higher Education of Ukraine]*, 3, 23–30. (in Ukrainian).
  7. Holubets, M. A. (1997). Vid biosfery do sotsiosfery [From the biosphere to the sociosphere]. Lviv: Polli. (in Ukrainian).
  8. Derzhavnyi standart bazovoi i povnoi zahalnoi serednoi osvity, zatverdzhenyi postanovoiu Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 23 lystopada 2011 r. №1392 [State standard of basic and complete general secondary education, approved by the resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine of November 23, 2011. №1392]. (2011). <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1392-2011-%D0%BF#Text> (in Ukrainian).
  9. Derzhavnyi standart bazovoi serednoi osvity, zatverdzhenyi postanovoiu Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 30 veresnia 2020 r. №898 [State standard of basic secondary education, approved by the resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine of September 30, 2020. №898]. (2020). <https://mon.gov.ua/ua/osvita/zagalna-serednya-osvita/derzhavni-standarti> (in Ukrainian).
  10. Didukh, Ya. P. (2003). V. I. Vernadskyi i suchasna ekolohiia [V. I. Vernadsky and modern ecology]. *Visnyk NAN Ukrainy [Bulletin of the NAS of Ukraine]*, 5, 53–59. (in Ukrainian).
  11. Ermolaeva, Zh. E., & Gerasimova, I. N. (2014). Sozdanie uchenogo tematicheskogo i terminologicheskogo slovarya po distsipline “Ekologiya” dlya kursantov/ studentov i slushateley [Creation of the scientific thematic and terminological dictionary on discipline “Ecology” for cadets / students and listeners]. *Teoreticheskie i metodologicheskie problemyi sovremennogo obrazovaniya: Materialyi 16 mezhdunarodnoy nauchno-prakticheskoy konferentsii [Theoretical and methodological problems of modern education: Proceedings of the 16th International Scientific and Practical Conference]*. Moscow. (in Russian).

12. Zakon Ukrainy “Pro osvitu” [Law of Ukraine “On Education”]. (2017). *Vidomosti Verkhovnoi Rady [Information of the Verkhovna Rada]*, 38–39, 380. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19> (in Ukrainian).
13. Zakon Ukrainy “Pro povnu zahalnu seredniu osvitu” [Law of Ukraine “On Complete General Secondary Education”]. (2020). *Vidomosti Verkhovnoi Rady [Information of the Verkhovna Rada]*, 48, 431. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/main/index> (in Ukrainian).
14. Kant, I. (1966). *Sochineniya v shesti tomah [Essays in six volumes]*. (V. F. Asmus, A. W. Gulygi, T. I. Oiserman). Moscow: Thought. (in Russian).
15. Malenko, Ya. V. (2021). Terminolohichna kompetentnist ekolooha: deiaki aspekty problematyky [Terminological competence of environmentalist: some aspects of range of problems]. *Fundamental and applied research in the modern world. Abstracts of the 7th International scientific and practical conference*, 21–27. <https://sci-conf.com.ua/vii-mezhdunarodnaya-nauchno-prakticheskaya-konferenciya-fundamental-and-applied-research-in-the-modern-world-17-19-fevralya-2021-goda-boston-ssha-arhiv/> (in Ukrainian).
16. Manerko, L. A. (2009). Ponyatie “terminosistema” v sovremennom terminovedenii [The concept of “terminological system” in modern terminology]. *Sovremennyye tendentsii v leksikologii, terminologii i teorii DIZ (sbornik nauchnykh trudov) [Modern tendencies in lexicology, terminology and theory of DIZ (collection of scientific works)]*. Moscow: Publishing House of the Moskow State University. (in Russian).
17. Martinenko, T. S. (2020). Invayronmentalnoe neravenstvo: sovremennyye podhodyi k kontseptualizatsii ponyatiya [Environmental inequality: modern approaches to conceptualization of the concept]. *Visnik Tomskogo gosudarstvennogo universiteta. Filosifiya. Sotsiologiya. Polyitologiya [Tomsk State University Journal of Philosophy, Sociology and Political Science]*, 57, 200–214. <https://doi.org/10.17223/1998863X/57/19> (in Russian).
18. Melnichuk, O. S. (Ed.). (1977). *Slovyk inshomovnykh sliv [Dictionary of foreign words]*. Kyiv: Vyshcha shkola (in Ukrainian).
19. Merrill, Ch. (2020) Tco-Thoughts: An Interview with Chistopher Merrill [onlain] Avuilable from: <https://believermag.com/lagger/eco-thoughts-an-interview-with-christopher-merrill/> (Accessed: 25th Febryary 2020).
20. Mytskyk, L. P. (2016). Terminolohichna nisha naukovooho poniattia ta yii dynamika (na prykladi ekolohichnykh ta botanichnykh poniat)

- [Terminological niche of the scientific concept and dynamics (on the example of ecological and biological concepts)]. *Ekolohiia i noosferolohiia [Ecology and noospherology]*, 27(3–4), 118–127. (in Ukrainian).
21. Novozhilova, E. O. (2008) Sotsiologiya globalnykh ekologicheskikh protsessov [Sociology of global ecological processes]. *Sotsiologicheskie issledovaniya [Sociological studies]*, 9(293), 59–67. (in Russian).
  22. Pererva, V. V. (2019). Matrychna model rivniv profesiino-terminolohichnoi kompetentnosti maibutnoho pedahoha [Matrix model of levels of professional-terminological competence of the future teacher]. *Naukovyi chasopys NPU imeni M. P. Drahomanova. Ser. 5. Pedagogichni nauky: realii ta perspektyvy [Scientific journal of NPU named after M. P. Dragomanova. Ser. 5. Pedagogical sciences: realities and prospects]*, 69, 170–175. <https://doi.org/10.31392/2311-5491/2019-69.40> (in Ukrainian).
  23. Petryna, O. S. (2018). Providni kharakterystyky terminolohii ta terminosystemy [Leading characteristics of terminology and terminology system]. *Nauka ta osvita novyi vymir. Filolohiia [Science and Education a New Dimension. Philology]*, VI (51), 62–64. <https://doi.org/10.31174/SEND-Ph2018-176V151-14> (in Ukrainian).
  24. Savosko, V. M., & Katalychenko, A. N. (2014) Fliukuiiucha asymetriia lystkiv berezy povysloi v umovakh aerotekhnogennoho zabrudnennia Kryvorizhzhia [Fluctuating asymmetry of birch leaves hanging in the conditions of aerotechnogenic pollution of Kryvyi Rih]. *Pytannia bioindykatsii ta ekolohii [Questions of bioindication and ecology]*, 19(2), 90–102. http://nbuv.gov.ua/UJRN/pbte2014_19_2_10 (in Ukrainian).
  25. Savosko, V., Lykholat, Yu., Domshyna, K., & Lykholat, T. (2018). Ekolohichna ta heolohichna zumovlenist poshyrennia derev i chaharnykyv na devastovanykh zemliakh Kryvorizhzhia [Ecological and geological determination of trees and shrubs' dispersal on the devastated lands at Kryvorizhha]. *Zhurnal heolohii, heohrafyy ta heoekolohyi [Journal of Geology, Geography and Geoecology]*, 27(1), 116–130. <https://doi.org/10.15421/111837> (in Ukrainian).
  26. Shanda, V. I., & Temchenko, V. M. (1996). Tvorcha osobystist vchytelia yak proiav ta opora formuvannia natsionalnoi elity Ukrainy [Creative personality of a teacher as a manifestation and support of the formation of the national elite of Ukraine]. *Natsionalna elita ta intelektualnyi*

- potentsial Ukrainy, materialy mizhnarodnoi naukovoï konferentsii [National elite and intellectual potential of Ukraine, Proceedings of the international scientific conference]. Lviv. (in Ukrainian).*
27. Shanda, V. I., Khlyzina, N. V., & Udod, S. H. (2002). Ekolohichni terminy: deiaki momenty vykorystannia [Environmental terms: some uses]. *Problemy ekolohii ta ekolohichnoi osvity, materialy mizhnarodnoi konferentsii [Problems of ecology and ecological education, Proceedings of the international conference]. Kryvyi Rih. (in Ukrainian).*
28. Shelyag-Sosonko, Yu. R., & Movchan, Yu. I. (1990). Retsenziya. Ogorodnik I. V. i drugie. Sotsialno-filosofskie problemy ekologii [Review. Ogorodnyk I. V. et al. Sociophilosophical problems of ecology]. *Ukr. botan. zhurnal. [Ukr. Botan. Journal], 47 (4), 146. (in Ukrainian).*

**BASICS OF ECOLOGICAL TERMINOLOGY:
PREREQUISITES, RELEVANCE, IMPLEMENTATION**

Ya. V. Malenko

Kryvyi Rih State Pedagogical University, Kryvyi Rih, Ukraine

Abstract. Ukraine's integration into the world educational space, along with preserving the positive and effective achievements and traditions of the national model of education, aims to create new opportunities for forming their own life trajectory, the formulas for success of each individual capable of self-education, self-awareness, self-determination, self-realization and self-development. Nowadays, knowledge and education are becoming not only factors of social development, but also its foundation and the most valuable way, catalyst for the formation of modern national elite. Phenomena and trends of current human development determine the relevance of research aimed at substantiating and analyzing the prerequisites, relevance, implementation of the discipline "Basics of Ecological Terminology" in the training of ecologist based on the essence, meaning, terminological competence as part of professionalism and ecological culture of national elite.

The national elite determines the intellectual, moral and ethical, political, economic climate of society and is its most valuable capital and priority resource. The decisive role in its preparation belongs to education, which is able to form such personal qualities that contribute to the support of a sustainable society and the fulfillment of its development with innovative elements.

An integral part of professional competence, professionalism is terminological competence, which can also be considered as an independent or as a structural component of information, communication, speech, culture. The study of its essence, specifics, characteristics, levels of formation and analysis of related concepts "terminology", "terminology system", "term" allow to identify current problems of terminological competence in ecological science related to the level of terminological potential of the individual, ecological culture, negative aspects of modern process of term formation, problems of development of ecological terminology system. Formation of terminological competence of the ecologist — systematic, optimally organized, purposeful, provided with the use of effective teaching aids and methods and concretized by its specific principles,

focused on achieving the main objectives and goals of education, improving ecological culture and strengthening the professional elite, implementation of innovative activities and implementation of ecological imperatives in the development of the country.

A component of the implementation of tasks and solving problems of formation of terminological competence of future highly qualified competitive ecologists can be considered the introduction of the educational discipline “Basics of Ecological Terminology” in educational programs of higher education institutions, identification of aspects of term formation and term use, study of the dynamics of terms and the role of the latter in professional knowledge, scientific, expert, industrial, managerial, innovative activities of the ecologist.

Key words: ecology, elite, competence, term, terminology, terminology system, basics of ecological terminology.

Citation as:

- APA** Malenko, Ya. V. (2021). Osnovy ekolohichnoho terminoznavstva: peredumovy, aktualnist, implementatsiia [Basics of ecological terminology: prerequisites, relevance, implementation]. *Ekolohichnyi visnyk Kryvorizhzhia [Ecological Bulletin of Kryvyi Rih District]*, 6, 33–50. <https://doi.org/10.31812/eco-bulletin-krd.v6i0>.
- ДСТУ 8302:2015** Маленко Я. В. Основи екологічного термінознавства: передумови, актуальність, імплементація. *Екологічний Вісник Криворізьжя*. 2021. Вип. 6. С. 33–50.